

Kerny Terézia

Bogyay Tamás és az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport / Kutatóintézet kapcsolata¹

Bogyay Tamás, mint ezt hatalmas levelezése és kollégáink meleg hangú elbeszélései, nekrológjai bizonyítják, mindvégig fönntartotta kapcsolatát a Művészettörténeti Kutató Csoport, majd Kutatóintézet munkatársaival az emigrációban.

Kovács Éva (1932–1998) már az 1960-as évek közepétől, Marosi Ernő, Tóth Melinda, Wehli Tünde pedig a hetvenes évektől kezdve, egyre rendszeresebbé váló müncheni tartózkodásaik alkalmával sohasem mulasztották el őt fölkeresni. Különlenyomatokkal, az idehaza eléggé bajosan megszerezhető friss szakirodalommal távoztak tőle. Kimerítő eszmecserét folytattak vele, amelynek során mindig megosztotta velük új kutatási megfigyeléseit, eredményeit a magyar Szent Koronáról, az Árpád-kori kőfaragványokról, Jákról, Johannes Aquiláról vagy az esztergomi Szent Adalbert-székesegyház nyugati díszkapujáról, a Porta Speciosáról – egyszóval a középkori magyar művészet kardinális jelentőségű emlékeiről és problémáiról. Bogyay Tamás abszolút szellemi mércét jelentett számukra, a Marosi Ernő, majd Galavics Géza vezette I. Régi Magyar Művészeti Osztály pedig tudatosan és következetesen folytatta tovább az általa megkezdett kutatásokat. Előfordult, hogy a címmel is kifejezték ezt az azonosulást. Például Wehli Tünde *13. századi magyarországi ívmező domborművek* című tanulmánya egyértelműen Bogyaynak a katolikus egyháztörténészek egyesülete 1936-ban alapított kiadványában, a *Regnumban* közölt *Isten Báránya. Adatok az Árpád-kori templomkapuk ívmező díszítésének ikonográfiájához* írására utal. Wehli Tünde publikációja a Művészettörténeti Kutató Csoport és székesfehérvári István Király Múzeum közös kiadványában, az *Árpád-kori kőfaragványok* című katalógusban jelent meg, melynek előzéklapjára a következő ajánlás került: „Bogyay Tamásnak érdekes kiállítás helyett sajnos csak írásos tükröképét ajánlja szeretettel Tóth Melinda.” Ezek a rejtett, eldugott utalások nem kis bátorságot és kiállást jelentettek azokban az években.

Magam 1985. október 3-án láttam először Bogyayt, amikor a Kutató Csoport meghívására, több évtizedes távollét után végre engedélyezték hazautazását. A *Középkori magyarországi művészet néhány művészetszociológiai problémája* című előadását a Johannes Aquila-kérdéskörnek szentelte, amely az 1950-es évektől kezdve foglalkoztatta. A tanácssterem, ezt talán mondanom sem kell, zsúfolásig megtelt. Valamennyi kollégám ott volt, s eljött csaknem az összes medievista, hiszen mindenki kíváncsi volt az élő legendára. Kitűnő előadása után Marosi Ernő, a Kutató Csoport igazgatóhelyettese végigvezette az akkor még a budai Prímási Palotában (Úri utca 62.) működő intézményben, s ha jól emlékszem, a pecsétmásolat-gyűjteményben hosszabban elidőzött, ahol

Kerny Terézia, MTA BTK Művészettörténeti Intézet, tudományos munkatárs. Kutatási területe: középkori és barokk ikonográfia, tudománytörténet, műemléki topográfia. E-mail: teresia@arthist.mta.hu

Terézia Kerny, research fellow at the Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences; fields of research: medieval and Baroque iconography, history of scholarship, topographical survey of historic monuments. E-mail: teresia@arthist.mta.hu

¹ Elhangzott a Bogyay Tamás születésének századik évfordulója tiszteletére rendezett emlékülésen.

Bodor Imre megmutatta neki a kollekciónak érdekesebb darabjait. Előadása, amely a mai napig megkerülhetetlen alapmű a téma kutatói számára, egy évvel később megjelent az *Ars Hungarica*-ban.

Ezt követően többször is hazalátogatott, s amikor csak tehetett, fölkereste az Intézetet. 1988-ban Ézsiás Anikó szerkesztésében, Szakály István rendezésében dokumentumfilmet forgattak róla a Magyar Televízióban. Az egyik kérdező Marosi Ernő volt.

Az 1980-as évek közepén kezdődtek a középkori magyarországi művészet egyik kulcsemlékének, a jáki apátsági templomnak a régészeti, művészettörténeti, konzerválási és restaurálási munkálatai. A művészettörténeti kutatásokba bekapcsolódott az Országos Műemlékvédelmi Hivatallal kötött megállapodás értelmében a Kutató Csoport frissen érkezett kollégája, Szentesi Edit. Tőle tudom, mennyi segítséget kaptak a templom addig egyetlen monográfusának számító Bogoy Tamástól az ásatások, fölmérések során felmerülő kérdések tisztázásában. 1999-ben a kutatásokat összegző tanulmánykötetet a szerzők az ő emlékének ajánlották.

Bogoy Tamás örömdetesen megszapordott látogatásainak 1994-ben bekövetkezett halála vetett véget. Hagyatékának egy részét a Kutatóintézet kapta meg, az ügyintézővel Wehli Tündét bízták meg. Míg tisztázatlan körülmények között azonban az anyag jelentős része eltűnt az út során. A szerencsésen megérkezett maradék a könyvtárba került.

Wehli Tünde írta meg Bogoy nekrológiáját, s állította össze első bibliográfiáját is a *Művészettörténeti Értesítő*-ben. Az *Ars Hungarica*-ban Kovács Éva méltatta életművét. Ugyanebben a számban jelent meg az 1988-as televíziós interjú szövege is. Két évvel később, a *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv* 1996-os emlékszámbában *Ják és Esztergom, Bogoy Tamás művészettörténeti munkásságának két sarokpontja* címmel Marosi Ernőirt róla tudománytörténeti összefoglalást.

Időközben a Müncheni Magyar Intézet Irattárában maradt hagyatékot K. Lengyel Zsolt, a Müncheni Magyar Intézet igazgatója, a *Studia Hungarica* és az *Ungarn-Jahrbuch* kiadója és főszerkesztője kutatta, majd az *Ars Hungarica*-ban közölt átfogó tudománytörténeti összefoglalást bőséges jegyzetapparátussal Bogoy Tamásnak az emigrációban kifejtett magyarságtudományi munkásságáról, s egészítette ki irodalomjegyzékét a kéziratban maradt művekkel, a különböző eldugott, nehezen hozzáférhető helyen közölt írásaival, recenzióival. A Münchenben őrzött fényképeket és levelezést 2008-tól az Intézet fiatal kutatói ösztöndíjasa, Havasi Krisztina kezdte feldolgozni részben ösztöndíjak, részben egy 2009-ben kötött intézményi megállapodás keretében.

Bogoy Tamás és az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet kapcsolata tehát mindvégig töretlen volt. A diskurzus mind az emigráció éveiben, mind a rendszerváltás után folyamatosan működött, s igen termékenynek bizonyult. Úgy tűnik végre, hogy hagyatékának sorsa is rendeződni látszik, melynek teljes jegyzékét talán hamarosan kézbe vehetjük. Levelezéséből is izgalmas információk várhatók. Egy gondosan megjegyzetelt tanulmánykötet megjelentetése is fontos lenne, mert nem elavult, ásatag művek, hanem eredeti gondolatokat, s máig érvényes megállapításokat tartalmazó írások újraközléséről lenne szó. Az emlékülés a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat és az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet korábbi közös, nagy érdeklődésre számot tartó tudománytörténeti rendezvényeinek sorába illeszkedett. Magas színvonalú előadásainak² közlése szintén e nemes tradíció része.

² Emlékülés Bogoy Tamás (Kőszeg, 1909. április 9. – München, 1994. február 8.) születésének századik évfordulója tiszteletére. A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat és az MTA Művészettörténeti Kutatóintézete által rendezett konferencián, 2009. december 14-én elhangzott előadások: K. Lengyel Zsolt (Ungarisches Institut / Magyar Intézet, Regensburg): Bogoy Tamás emlékezete és hagyatéka; Marosi Ernő (MTA MKI): Bogoy Tamás középkor-koncepciója; Wehli Tünde (MTA MKI): Bogoy Tamás és Johannes Aquila; Havasi Krisztina (MTA MKI): Árpád-kori építészeti emlékek kutatása az 1930–1940-es években: Bogoy Tamás (1909–1994) és Csemegi József (1909–1963) munkássága levelezésük tükrében; Szőke Béla Miklós (MTA Régészeti Intézet): Bogoy Tamás és Zalavár; Szilárdy Zoltán: Magyar ruhás Szent Márton; Filmvetítés: Portréfilm Bogoy Tamásról (rendezte Ézsiás Anikó, MTV, 1988).

Terézia Kerny

The relationship between Thomas von Bogyay and the Research Team / Research Institute of Art History of the Hungarian Academy of Sciences

Delivered at a session organized in commemoration of the centenary anniversary of the birth of Thomas von Bogyay (Kőszeg, April 9th, 1909 – Munich, February 8th, 1994)

As is apparent on the basis of his extensive correspondence and the earnest necrologies and fond remembrances of my colleagues, Thomas von Bogyay always maintained his relationship with the Research Team, later the Research Institute of Art History.

Éva Kovács (1932–1998), who had the good fortune of traveling to Munich as early as the mid-1960s, never failed to pay Bogyay a call, nor did Ernő Marosi, Melinda Tóth, or Tünde Wehli, who in the 1970s began taking increasingly frequent trips to the capital city of Bavaria. They brought back offprints and recently published works of secondary literature, which at the time were hard to come by in Hungary. They engaged in an exhaustive exchange of ideas, during which Bogyay always shared his newest observations and findings regarding the Hungarian holy crown, stone masonry of the Arpadian Age, Ják, Johannes Aquila or the Porta Speciosa, the western portal of the Cathedral of Saint Adalbert in Esztergom. In other words, they spoke on the topics and issues that are the cardinal points of medieval Hungarian art. For them, Thomas von Bogyay set the intellectual standard. The I. Department of Old Hungarian Art, lead first by Ernő Marosi and later by Géza Galavics, continued, quite deliberately and consistently, to pursue areas of research he had initiated. At times they expressed this identification with his work through their choices of titles. An essay entitled *13. századi magyarországi ívmező domborművek* [Tympanum Reliefs in the Art of 13th Century Hungary] by Tünde Wehli clearly refers to the study entitled *Isten Báránya. Adatok az Árpád-kori templomkapuk ívmező díszítésének ikonográfijához* [The Holy Lamb. Data on the Iconography of Tympanum Decorations in Church Portals of the Arpadian Age], which was published in *Regnum*, a publication of the association of Catholic Church historians, which was established in 1936. Tünde Wehli's publication appeared in the catalogue jointly published by the Research Team for Art History and the King Saint Stephen Museum, entitled *Árpád-kori kőfaragványok* [Stone Carvings from the Arpadian Age]. The following dedication was printed on its endpaper: "Instead of an interesting exhibition, I, Melinda Tóth, fondly offer Thomas von Bogyay only a textual mirror image." At the time it took a considerable amount of courage to make such references, even if they were concealed.

I myself met Bogyay for the first time on October 3rd, 1985, when at an invitation of the Research Team he was allowed to return to Hungary after having lived abroad for decades. His lecture, entitled *A középkori magyarországi művészet néhány művészetszociológiai problémája* [Some Sociological Questions on the Art of Medieval Hungary], was dedicated to the subject of Johannes Aquila, a topic that had engaged him since the 1950s. Needless to say, the lecture hall was packed. All of my colleagues were there, but medieval scholars from other fields also attended, as everyone was eager to see Bogyay, who was something of a living legend. Following his engaging lecture, he was accompanied by Ernő Marosi, the assistant director of the Research Team, to see the institute housed at the time in the Primatial Palace (Úri Street 62), and if my memory serves me correctly, he spent a considerable amount of time in the Collection of Seals, where Imre Bodor showed him the more notable artefacts. His presentation was published the following year in *Ars Hungarica*, and to this day it remains an indispensable work for scholars of this subject.

Bogyay returned to Hungary several times after this, and whenever possible he always paid a visit to the Institute. In 1988, with Anikó Ézsiás as editor and István Szakály as director, the Hungarian State Television made a documentary film about him. One of the interviewers was Ernő Marosi.

In the mid-1980s archaeological, art historical, conservation and restoration work was begun on one of the key works of medieval Hungarian architecture, the Abbey of Ják. As agreed with the National Office for the Protection of Historic Monuments, Edit Szentesi, then a newly employed colleague of the Research Team and currently my office mate, joined the art historical research. I learned from her of the considerable assistance Thomas von Bogyay gave when questions concerning the excavations arose, for he was at the time the sole scholar to write a monograph on the history of the church. The volume of essays summarizing the research, which was published in 1999, was dedicated to his memory.

Bogyay's increasingly frequent visits were brought to an end by his death in 1994. A portion of his bequest was received by the Research Institute, and Tünde Wehli was appointed as its caretaker. Due to circumstances still unexplained, a significant portion of the material disappeared in the process of being transported. The portion which arrived safely was incorporated into the Library's collection.

Tünde Wehli wrote Bogyay's obituary and compiled the first bibliography of his work in the journal *Művészettörténeti Értesítő*. In *Ars Hungarica* Éva Kovács (1932–1998) praised his oeuvre. The text of the 1988 television interview was published in the same issue. Two years later Ernő Marosi wrote an essay on his place in the history of art history entitled *Ják és Esztergom, Bogyay Tamás művészettörténeti munkásságának két sarokpontja* [Ják and Esztergom, two Cornerstones of Thomas von Bogyay's Art Historical Scholarship]. It was published in the 1996 commemorative issue of *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv*.

In the meantime the part of the bequest that remained in the Archives of the Hungarian Institute in Munich was studied by Zsolt K. Lengyel, the institute's director and publisher and editor of the journals *Studia Hungarica* and *Ungarn-Jahrbuch*. He published a broad survey in *Ars Hungarica* on the scholarship Bogyay had pursued on Hungarian culture as an émigré, accompanied by voluminous notes. He also supplemented the existing bibliography with works that remained in hand-written form, as well as essays and reviews that were hard to come by. In 2008 Krisztina Havasi began research as the recipient of a fellowship for young scholars at the Institute on the photographs and correspondences kept in Munich, work she continued in 2009 within the framework of an agreement reached by the two institutes.

The relationship between Thomas von Bogyay and the Research Institute for Art History of the Hungarian Academy of Sciences was therefore never broken. They kept up an animated and provocative exchange, both during the years Bogyay spent in emigration and following the regime change. The future fate of the bequest will be settled and hopefully we will soon receive a complete inventory. No doubt we will come across exciting things in his correspondence as well. It would be crucial to publish a conscientiously noted collection of essays, as this would represent a reprinting of essays which are far from outdated or obsolete, but rather contain original ideas and conclusions that remain relevant to this day.

The commemorative symposium is heir to a series of events on the history of scholarship organized by the Association of Hungarian Art Historians and Archaeologists and the Research Institute for Art History of the Hungarian Academy of Sciences. The publication of Bogyay's lectures is also part of this noble tradition.

Keywords: Thomas von Bogyay, Research Institute of History of Art of Hungarian Academy of Sciences